

Іванна Валеріївна ЧУКІНА

аспірантка,
Уманський національний університет садівництва
вул. Інститутська, 1, м. Умань, Черкаська обл., 20305, Україна
Email:udau@udau.edu.ua
Телефон: +380474432011

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ВИРОБНИЧО-ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Чукіна, І. В. Організаційно-економічний механізм у системі управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств [Текст] / Іванна Валеріївна Чукіна // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – Том 15. – № 3. – С. 230-236. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Вступ. Сучасні умови ринкової економіки характеризуються нестабільністю та невизначеністю зовнішнього середовища господарювання. Зміни оточення, висока конкуренція, розвиток маркетингу стимулюють керівників перебудовувати та покращувати організаційно-економічний механізм управління підприємством таким чином, щоб забезпечити збалансовану виробничо-господарську діяльність.

Мета. Узагальнити наукові підходи щодо визначення поняття “організаційно-економічний механізм”. Проаналізувати сутність та складові організаційно-економічного механізму управління виробничо-господарською діяльністю підприємств. Визначити основні показники, які забезпечують ефективність системи управління підприємством.

Методика дослідження. Методологічною основою дослідження стали фундаментальні роботи зарубіжних і вітчизняних учених і практиків з питань управління аграрними підприємствами. Обґрунтованість результатів дослідження, висновків і рекомендацій в роботі доведено використанням методів системного, організаційного та економічного аналізу.

Результати. Виконаний аналіз щодо визначення поняття “організаційно-економічний механізм” у працях різних вчених з питань менеджменту дозволив встановити, що єдиного тлумачення поняття у сучасній науці не існує. В економіці під механізмами управління в складі системи управління слід розуміти сукупність методів, принципів, форм, способів, важелів, заходів, пов’язаних процесом їх взаємодії. Отже, система управління становить сукупність механізмів управління, необхідних для реалізації цілей управління, тобто є комплексною категорією.

Ключові слова: механізм управління; організаційно-економічний механізм; управління підприємством; виробничо-господарська діяльність; ефективність управління.

Иванна Валерьевна ЧУКІНА

**ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ
ПРОИЗВОДСТВЕННО-ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ АГРАРНЫХ
ПРЕДПРИЯТИЙ**

Аннотация

Введение. Современные условия рыночной экономики характеризуются нестабильностью и неопределенностью внешней среды хозяйствования. Изменения внешней среды, высокая конкуренция, развитие маркетинга стимулируют руководителей перестраивать и улучшать организационно-экономический механизм управления предприятием таким образом, чтобы обеспечить сбалансированную производственно-хозяйственную деятельность.

Цель. Обобщить научные подходы к определению понятия “организационно-экономический механизм”. Проанализировать сущность и составляющие организационно-экономического механизма управления производственно-хозяйственной деятельностью предприятий. Определить основные показатели, которые обеспечивают эффективность системы управления предприятием.

Методика дослідження. *Методологічної основою дослідження послужили фундаментальні роботи зарубіжних і вітчизняних учених і практиків по питаннях управління аграрними підприємствами. Обґрунтованість результатів дослідження, висновків і рекомендацій в роботі доведена використанням методів системного, організаційного і економічного аналізу.*

Результати. *Виконаний аналіз стосовно визначення поняття "організаційно-економічний механізм" в трудах різних учених по питаннях менеджмента дозволив визначити, що єдиного трактування поняття в сучасному менеджменті не існує. В економіці під механізмами управління в складі системи управління слід розуміти сукупність методів, принципів, форм, рычагів, заходів, пов'язаних процесом їх взаємодії. Отже, система управління представляє собою сукупність механізмів управління, необхідних для реалізації цілей управління, т. є. являється комплексною категорією.*

Ключові слова: *механізм управління; організаційно-економічний механізм управління підприємством; виробничо-господарська діяльність; ефективність управління.*

Ivanna Valeriivna CHUKINA

PhD Student,
Uman National University of Horticulture
Instytutska str., 1, Uman, Cherkasy region, 20305, Ukraine
Email: udau@udau.edu.ua
Phone: +380474432011

ORGANIZATIONAL-ECONOMIC MECHANISM IN THE SYSTEM OF MANAGEMENT OF INDUSTRIAL AND ECONOMIC ACTIVITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Abstract

Introduction. *Modern conditions of the market economy are characterized by instability and uncertainty of external economic environment. Changes in the external environment, high competition, marketing development motivate managers to rebuild and improve the organizational-economic mechanism of enterprise management so that to ensure a balanced economic activities.*

Purpose. *To summarize the scientific approaches to the definition of the organizational-economic mechanism. To analyze the nature and components of the organizational-economic mechanism of management of industrial and economic activity of enterprises. To define the basic indicators which provide the efficiency of enterprise management system.*

Method (methodology). *Methodological basis of the research are fundamental works of foreign and domestic scholars and practitioners on the management of agricultural enterprises. The validity of the study results, conclusions and recommendations is proved by usage of methods of systematic, organizational and economic analysis. It has been worked out the analysis of the concepts of "organizational-economic mechanism", "management mechanism", and also of formation of indicators for assessing the effectiveness of the control system.*

Results. *The analysis regarding the definition of the "organizational-economic mechanism" in the works of different scientists in the fields of management have allowed to determine that a uniform interpretation of the notion in the modern management does not exist. The mechanisms of control in the system of management should be understood the principles, forms, methods and levers of activities which are associated with the process of their interaction. Thus, the system of management is a set of governance mechanisms that are necessary for achieving the goals of administration, that is a complex category.*

Keywords: *mechanism of management; the organizational-economic mechanism of enterprise management; production and business activities; management efficiency.*

JEL classification: Q120

Вступ

З динамічним розвитком економіки перед управлінням лежить одне завдання – розроблення такого організаційно-економічного механізму управління виробничо-господарською діяльністю підприємства, який дозволив би зберігати та зміцнювати стійку позицію підприємства на ринку, задовольняти потреби споживачів, адекватно та оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища та стабільно розвиватися. Зміни оточення, висока конкуренція, розвиток маркетингу стимулюють керівників перебудовувати та покращувати організаційно-економічний механізм управління підприємством таким чином, щоб забезпечити збалансовану виробничо-господарську діяльність.

Термін "механізм" для характеристики процесів функціонування капіталістичної виробничої системи вперше застосував К. Маркс [1, с. 72]. Наука активно досліджувала процеси, які безпосередньо пов'язані з

формуванням економічного (господарського) та організаційно-економічного механізму в 60-х роках минулого століття. Вагомий внесок у розвиток теорії “механізму” зробили І. Лукінов, О. Онищенко, Б. Пасхавер. Формуванню механізму внутрішньогосподарських відносин присвятили свої напрацювання М. Малік, В. Олійник, П. Саблук. Слід зауважити, що формування дієвого організаційно-економічного механізму пов’язане з такими аспектами макро- та мікроекономіки, як фінансування, оподаткування, страхування, управління та регулювання. Значний внесок у розробку цього питання зробили В. Алексійчук, Д. Демяненко, В. Іонов, В. Кишин, П. Стецюк [2-4]. Вивченню сутності організаційно-економічного механізму присвячено велику кількість досліджень, які відображені у працях науковців Я. В. Гуменюка, В. Ю. Овсюченка, В. Т. Полозова, М. Г. Шевченка, В. О. Шкурупія.

Мета статті

Метою статті є узагальнення наукових підходів щодо визначення поняття “організаційно-економічний механізм”. А також проаналізувати сутність та складові організаційно-економічного механізму управління виробничо-господарською діяльністю підприємств, визначити основні показники, які забезпечують ефективність системи управління підприємством.

Виклад основного матеріалу

В умовах ринкової економіки актуальним для керівників підприємства є формування дієвого організаційно-економічного механізму управління підприємством, який здатний забезпечити ефективність управління і конкурентоспроможність підприємства. Визначальним фактором для розвитку й ефективного функціонування аграрних підприємств є успішна діяльність усіх його складових. На роботу будь-якого підприємства значно впливає чинна система управління виробничо-господарською діяльністю. Виробничо-господарська діяльність є комплексом науково обґрунтованих дій, його налагодження і вдосконалення з використанням нових технологій, що максимально задовольняє потреби ринку і забезпечує прибутковість суб’єктів господарської діяльності.

Поняття “механізм” в економічному словнику окреслене як “послідовність станів, процесів, що визначають собою будь-яку дію, явище”, або ж “система, пристрій, що визначає порядок будь-якого виду діяльності”. Механізм управління містить цілі управління, елементи об’єкта та їх зв’язки, на які здійснюється вплив заради досягнення цілей[3].

Єдиного підходу щодо тлумачення поняття “організаційно-економічний механізм” ще не сформовано, тому ця проблема не втратила своєї актуальності й на сьогодні потребує дослідження та узагальнення існуючих підходів щодо дефініції поняття “організаційно-економічний механізм”. Фахівцями трактується різного роду визначення цього поняття, деякі з них подано в таблиці 1.

Таблиця 1. Визначення поняття “організаційно-економічний механізм” у трактуванні окремих фахівців*

Автор	Визначення поняття “організаційно-економічний механізм”
Гуменюк В. Я	при дослідженні сутності та галузевих особливостей господарювання розглядає економічний та господарський механізм як синоніми і виділяє складові економічного механізму: ціноутворення, оподаткування, залучення та використання виробничих ресурсів.
Шкурупій В. О	акцентує увагу на тому, що “... з огляду на функціонування господарського механізму в ринкових умовах, є підхід, який враховує характерні ознаки способу виробництва і динаміку продуктивних сил в суспільстві”. Відповідно до цього виділяють дві підсистеми відносин: організаційно-економічні та соціально-економічні. Доцільно за таких умов вживати термін “організаційно-економічний механізм”.
Полозова В. Т. Овсюченко В. Ю.	організаційно-економічний механізм розглядають як складову економічного і визначають його як “... частину господарського механізму, яка відображає сукупність організаційних, фінансових та економічних методів, способів, форм, інструментів та важелів, за допомогою яких здійснюється регулювання організаційно-технічних, фінансово-економічних та виробничо-технологічних процесів з метою впливу на результат діяльності підприємства”.
Шевченко М. Г.	організаційно-економічний механізм полягає в єдності державного регулювання та ринкової саморегуляції, до елементів цього механізму належать: методи, інструменти, форми, важелі державного регулювання та ринкової саморегуляції.

*Складено автором на основі [4]

Враховуючи відсутність однозначності у тлумаченні поняття “організаційно-господарський механізм” як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі, що встановлено на основі даних таб. 1., запропоновано тлумачення цього поняття, як сукупності організаційних та економічних важелів, що діють на організаційні та економічні параметри системи управління та сприяють отриманню конкурентних переваг, формуванню та посиленню організаційно-економічного потенціалу та ефективності діяльності підприємства загалом.

Невирішеним питанням є проблема визначення структури господарського та організаційно-господарського механізму як складової господарського механізму. Організаційно-господарський механізм лежить в основі функціонування господарського механізму і відбиває сукупність економічних та організаційно-адміністративних важелів та методів, за допомогою яких здійснюється регулювання фінансово-економічних, виробничо-технологічних та організаційно-технічних процесів та відносин з метою впливу на кінцевий результат підприємства.

Складовими частинами господарського механізму підприємства є організаційно-економічний, соціальний та правовий механізми, які між собою є взаємопов'язаними та взаємодоповнювальними. Соціальний механізм функціонування підприємства містить сукупність методів та прийомів, за допомогою яких підвищуються професійні та особистісні відносини працівників підприємства. Щодо правового механізму, то він перебуває в тісній взаємодії з організаційно-економічним та соціальним механізмом, визначає правила діяльності суб'єктів господарювання, їх обов'язки, права та відповідальність перед суб'єктами економічної системи. Саме рушій розвитку й удосконалення господарського механізму підприємства загалом та його складових зокрема полягає у взаємодії усіх трьох механізмів.

Механізм управління містить взаємопов'язані принципи, методи, важелі, які спрямовані на досягнення місії і цілей підприємства. Система управління аграрним підприємством становить сутність механізмів управління, тобто систему більш низького рівня відносно системи управління як комплексної категорії. Систему управління розглядають у сукупності двох блоків (рис. 1). Один складає механізм управління виробничо-господарською діяльністю, основною метою якого є досягнення встановлених цілей підприємства. Другий елемент системи управління містить механізми: інструментальний апарат, організаційний механізм, процесний механізм.

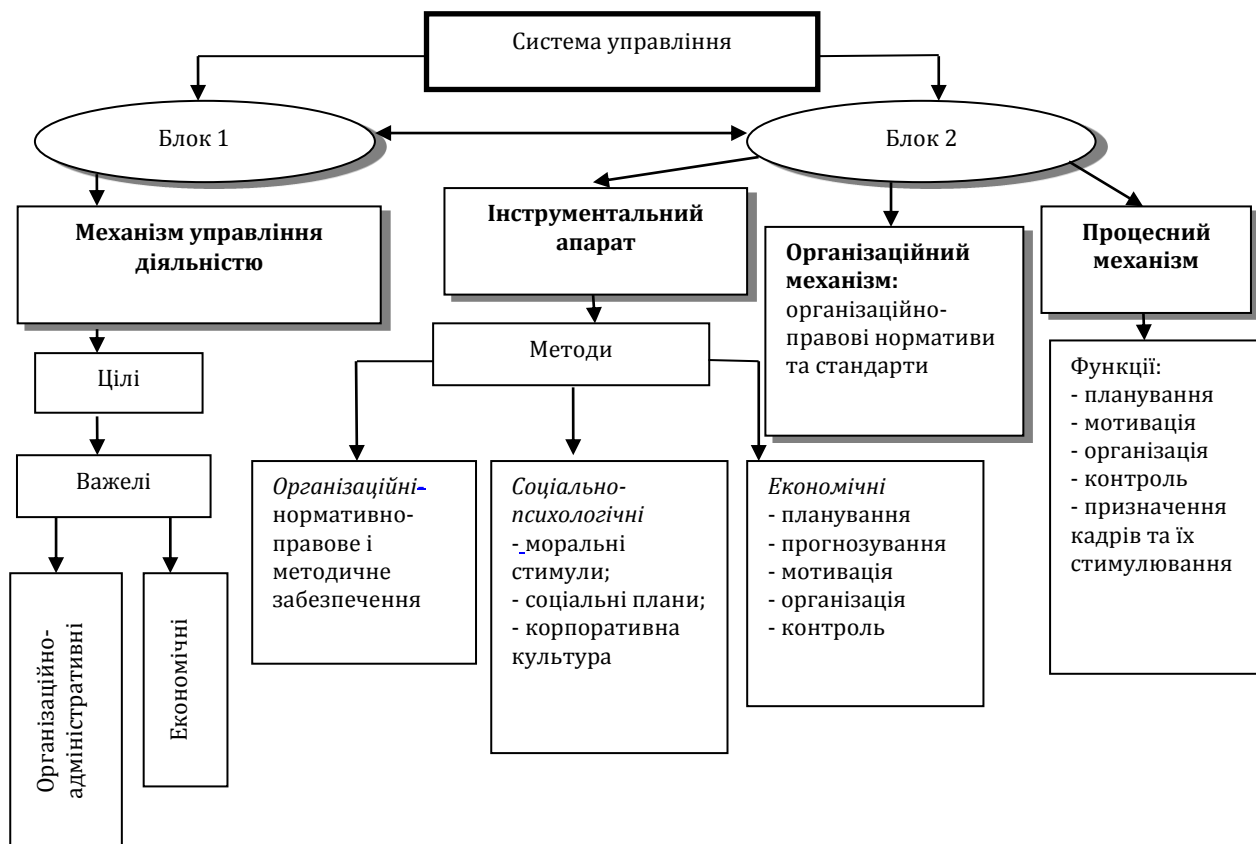

Рис. 1. Механізм управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств*
* Розробка автора

Інструментальний апарат містить методи управління і створює ядро управлінської діяльності. Методи управління полягають у цілеспрямованому впливі суб'єкта на об'єкт для досягнення поставленої мети. Управління підприємством здійснюється всією системою методів, адже організаційні методи створюють передумови використання економічних, а соціально-психологічні доповнюють їх і утворюють необхідний взаємозв'язок засобів управління підприємством. Правильне володіння усіма методами управління дає змогу покращити продуктивність праці і рентабельність виробництва.

Організаційний механізм господарювання передбачає: організаційно-правові нормативи і стандарти, які регулюють і визначають структуру управління, чисельність працівників, моральне і матеріальне стимулювання, оснащення управлінської праці засобами оргтехніки, розподілу робіт, обов'язків, прав і відповідальності органів управління і управлінських працівників. Організаційний механізм полягає у використанні владних відносин, охоплює організацію процесу функціонування системи, якою управляють, і організацію структури управляючої системи. Структура управління організаційно закріплює функції за структурними підрозділами й працівниками і регламентує потоки інформації у системі. Знаходить втілення у параметрах системи управління, положенні про відділи і служби, у системі підпорядкування і функціональних зв'язків між персоналом управління, співвідношенні структурних підрозділів і працівників апарату. Структуру управління по горизонталі поділяють на окремі ланки, а по вертикалі – на ступені управління. Ланки взаємопов'язані прямими і зворотними зв'язками по вертикалі і горизонталі. Що раціональніша структура управління, то ефективніше функціонує вся система [2, с. 8-9].

Процесний механізм розглядає систему в динаміці, містить у собі функції управління, які відображають суть та зміст управлінської діяльності на всіх рівнях. Основними функціями управління є: планування, мотивація, організація, контроль, призначення кадрів та їх стимулювання. З точки зору відносин власності, ще однією функцією є реалізація власниками засобів виробництва своїх прав на різні об'єкти власності, своїх цілей. Функції тісно пов'язані між собою у єдиному процесі.

Механізм цільового управління містить у собі цілі і основні результати діяльності підприємства, а також критерії вибору і оцінки досягнення певних цілей і результатів діяльності підприємства. Формування цілей є функцією самого управління, а їх реалізація здійснюється як у межах функціонування управління, так і керованого об'єкта [5].

У процесі розвитку суспільства, удосконалення технічних можливостей та системи виробничих відносин, кількість важелів і методів, що впливають на ефективність організаційно-економічного механізму, зростає. Важіль є засобом, за допомогою якого забезпечується поєднання складових механізму в єдину систему та цілісність його функціонування. Функціонування важелів організаційно-економічного механізму здійснюється на основі системи правових норм, що відповідають чинному законодавству. До важелів організаційно-економічного механізму належать: організаційно-адміністративні та економічні. Організаційно-економічні містять: кадрове забезпечення, інформаційне забезпечення та захист інформації, організаційно-правову форму та структуру управління. До економічних важелів зараховують амортизаційну політику та політику ціноутворення, оподаткування, кредитування та страхування. Організаційні й економічні важелі відрізняються від адміністративних тим, що безпосередньо не примушують економічних агентів діяти певним чином, але роблять іншу поведінку для них не вигідною; допускають лише можливість вибору рішення для оптимізації витрат та покращення своєї діяльності. Застосування організаційних та економічних важелів механізму полягає в поєднанні об'єктивних та суб'єктивних аспектів людської діяльності в контексті постійного розвитку на основі впровадження технологічних інновацій і підвищення ефективності використання виробничого потенціалу [1, с. 13].

Ефективність функціонування підприємства залежить від правильності застосування методів організаційно-господарського механізму, до яких відносять законодавчу і нормативну базу, а також методичне забезпечення діяльності підприємства. Привести в дію організовану систему та здійснювати регулювання нею можливо лише за допомогою наявних елементів. Використання методів організаційно-економічного механізму забезпечує дотримання правових норм і повноважень, а також застосування заходів примусу і дисциплінарної відповідальності у вирішенні питань щодо ефективності господарської діяльності. Для ефективного функціонування підприємство повинно організувати численні взаємопов'язані види діяльності, адже підприємство може досягти очікуваних результатів за умови ефективного використання ресурсів та взаємодії функціональних систем у процесі виробничо-господарської діяльності, яка пов'язана з використанням основних засобів оборотних коштів, фінансових ресурсів, забезпечення реалізації продукції та отримання прибутку, що є визначальним у підвищенні рівня економічної ефективності підприємства.

Управління, як і будь-який інший вид діяльності, вимагає конкретної оцінки – визначення ефективності. Ефективність управління полягає у досягненні найвигіднішого співвідношення між результатами діяльності апарату управління і використаними для одержання цих результатів фінансовими та матеріальними ресурсами. Ефективна система управління підприємством створює сприятливі умови, які забезпечують досягнення виробничим колективом поставлених цілей і містять соціальні, економічні та психологічні елементи.

Економічна ефективність може визначатися за критерієм сукупного суспільного продукту, зокрема за такими формулами:

1) $E = \text{POB} / \text{ПМВ}$, якість управління (E) відображає сукупність процесів і ресурсів, структури і процедур, необхідних для реалізації усього процесу;

2) $P_y = \text{POB} / \text{ПОВ}$, результативність управління (P_y) є ступенем точності управління, який характеризується досягненням очікуваного стану об'єкта управління, можливостей і фактичних результатів їх реалізації.

3) $E_y = T_n / T_p$, економічна ефективність управління (E_y) характеризує динаміку зростання продуктивності праці і ресурсів, саме вони забезпечують це зростання;

де POB – реалізований обсяг виробництва; ПМВ – потенційні можливості підприємства; ПОВ – потрібний обсяг виробництва; T_n – темп приросту продуктивності праці; T_p – темп приросту фондоозброєності.

Оскільки завданням управління є безпосередній вплив на керований об'єкт заради досягнення поставлених цілей, ефективність управління в такому випадку може бути оцінена за ступенем досягнення цих цілей, якістю планування, ефективністю вкладень та кінцевим результатом виробничої діяльності. Найчастіше при розгляді оцінки ефективності управління використовують показники рівня прибутковості, за тенденцією збільшення або зменшення цього показника. Критерії ефективності управління перебувають у тісному зв'язку із інформацією та цілями підприємства. Оскільки інформація також є результатом дії, то вона є "виходом" системи управління підприємством. Отже, ефективність системи управління підприємством залежить від функціонування і використання кожного елемента системи управління – застосування науково обґрунтованих та передових методів управління, повнотою інформаційного обслуговування, раціональністю організаційної структури, кваліфікацією управлінських кадрів та їх умінням щодо вирішення конкретних проблем управління.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Успішна виробничо-господарська діяльність значною мірою залежить від виробничої, організаційно-господарської і управлінської структур. Незначні зміни у виробничій структурі, якщо вони не знайшли відображення в організаційно-господарській, вносять диспозиції в систему управління аграрним підприємством і призводять до певних проблем. Тому для узгодженості усіх складових виробничо-господарської діяльності потрібне розроблення дієвого організаційно-економічного механізму управління підприємством. Враховуючи відсутність однозначності у тлумаченні поняття "організаційно-економічний механізм" як у зарубіжній, так і вітчизняній фаховій літературі, встановлено його розуміння як сукупності важелів, ефективність функціонування яких залежить від методів управління, що в кінцевому результаті визначає стан підприємства та досягнення ним поставлених цілей.

Список літератури

1. Лузан, Ю. Я. *Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України [Текст] : монографія / Ю. Я. Лузан. – К. : ННЦ Ін-т аграр. економіки, 2010. – 470 с.*
2. Мойса, М. Я. *Система організаційно-управлінських та економічних заходів забезпечення рентабельного виробництва в аграрних підприємствах [Текст] : монографія / Мойса М. Я. [та ін.] ; Одес. держ. аграр. ун-т, Екон. ф-т. – О. : Імідж-Прес, 2010. – 165 с.*
3. *Економічний словник. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://yandex.ua/yandsearch?text=http%3A%2F%2Fabc.informbureau.com%2Fhtml%2Ffoicssen_oaaiue_iaoaieci.html.&clid=1959251&lr=28539&msp=1.*
4. Мандзюк, О. М. *Сутність та особливості організаційно-економічного механізму трансформації відносин власності [Текст] / М. О. Мандзюк // Вісник національного університету водного господарства та природокористування. – 2011. – №2. – С. 139-144.*
5. Дудукало, Г. О. *Формування організаційно-економічного механізму ефективного управління підприємством. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2013/iem/buchkovskaya/library/41.pdf>.*
6. Слободян, Н. Я. *Теоретичні засади організаційно-економічного механізму функціонування підприємств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4484/1/THEORETICAL%20ASPECTS.pdf>.*
7. Варченко, О. М. *Складові економічного механізму сталого розвитку сільського господарства [Текст] / О. М. Варченко // Білоцерківський національний аграрний університет. – С. 5-10.*

References

1. Luzan, Yu. (2010). *Organizational-economic mechanism of development of agricultural production of Ukraine/ Kyiv*.
2. Moisa, M. (2010). *System of administrative and economic measures to ensure the cost-effective production in agricultural enterprises*. Odesa : Imidz-Press.
3. Dictionary of Economics. Retrieved April 15, 2014, from http://yandex.ua/yandsearch?text=http%3A%2F%2Fabc.informbureau.com%2Fhtml%2Foicssenoaaiue_iaoaieci.html.&clid=1959251&lr=28539&msp=1.
4. Mandzyuk, O. (2011). *Essence and characteristics of the organizational-economic mechanism of transformation of property relations*. *Journal of National University of Water Management and Nature*, 2, 139-144.
5. Dudukalo, G. O. (2013). *Organizational-economic mechanism of effective management*. Retrieved April 15, 2014, from <http://www.masters.donntu.edu.ua/2013/iem/buchkovskaya/library/41.pdf>.
6. Slobodyan, N. (n.d.). *Theoretical foundations of organizational-economic mechanism of functioning of the enterprises*. Retrieved April 15, 2014, from <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4484/1/THEORETICAL%20ASPECTS.pdf>
7. Varchenko, O. (n.d.). *Components of the economic mechanism for sustainable development of agriculture*, 5-10.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2014 р.